

Krasanka
Majer
Jurišić

Katedralna svetišta u interdisciplinarnom fokusu

Znanstveni skup *Svetišta dalmatinskih katedrala:
rješenja u prošlosti i izazovi obnove*
Split – Trogir, 27. i 28. rujna 2013.

Iako vrlo zanimljiva i često spominjana tema svetišta dalmatinskih katedrala, ove je godine u rujnu po prvi puta bila temom i jednog interdisciplinarnog znanstvenog skupa. Uvodne riječi izrekli su Ksenija Škarić i Joško Belamarić, pozdravljajući prisutne u ime organizatora, hrvatske grupe Međunarodnog Instituta za restauriranje povijesnih i umjetničkih djela IIC i Instituta za povijest umjetnosti – Centra Cvito Fisković u Splitu. I kao što je u svom govoru Ksenija Škarić naglasila, cilj IIC grupe općenito, a tako i ovog znanstvenog skupa, bio je spajanje profesionalaca s područja praktične zaštite spomenika i institucija koji se bave istraživanjem kulturne baštine. Pokušalo se odrediti značenje samih svetišta i posebnost katedrale u odnosu na župnu ili pak samostansku crkvu, jer prezbiterij katedrale nema samo liturgijsku, već i simboličku funkciju, a ukazuje i na odnos biskupa i kanonika. Također, s obzirom na trajanje ovih spomenika i sama su svetišta kroz vjekove doživjela niz transformacija, pa je njihov izgled i točan raspored odnosno smještaj pojedinih elemenata vrlo teško rekonstruirati u pojedinim fazama; stoga su često puta vrlo dragocjeni različiti grafički prilozima, arhivski dokumenti, literarni opisi, fotografije i slike. Uz navedeno, prema iskustvima iznesenim tijekom ovog znanstvenog skupa pokazalo se kako sama stilska analiza nije dovoljna za prepoznavanje odlika pojedinih svetišta i njihovu valorizaciju, te od kolike su važnosti i rezultati sustavno provedenih restauratorskih istraživanja, a često puta i sama detaljna

analiza postojećeg stanja te arhitektonskog prostora svetišta s pripadajućim umjetninama.

Predavanja prvog dana bila su tematski podijeljena u dvije grupe, jutarnju “splitsku” i popodnevnu “zadarsku”. Goran Nikšić govorio je o transformaciji prezbiterija splitske katedrale od ranog srednjeg vijeka pa sve do 20. stoljeća. Naglasak je dān na razlikovanje promjena nastalih uslijed funkcionalnih razloga i onih koje su se pokazale rezultatom svjesnih obnova, potaknutih “arheološkim interesom i estetskim postulatima”. I dok su prve, uništavajući starije povijesne slojeve, ipak stvarale nove umjetničke vrijednosti, druge su, zajedno s promjenama u liturgiji, stvorile umjetan muzejski prostor u kojem povijesni elementi crkvenog namještaja svetišta prestaju aktivno sudjelovati u crkvenom obredu. Povijesni razvoj i obnova glavnog oltara katedrale sv. Dujma bila je tema izlaganja Žane Matulić Bilač, što se ujedno i nadovezalo na prethodnu temu te otvorilo raspravu koja je pokazala i suprotna mišljenja odnosno interpretacije. Pokušalo se razlučiti imaju li važnije mjesto materijalni dokazi ili njihova kontekstualizacija i pokušaj objašnjenja, te u kakvom su međusobnom odnosu. Žana Matulić Bilač predstavila je računalne rekonstrukcije povijesnog razvoja splitskog katedralnog svetišta odnosno cjelovite prijedloge izgleda romaničkog i gotičkog oltara te kora, temeljene na provedenim restauratorskim istraživanjima i njihovim rezultatima: od promjenā veličine izvornih dimenzija antičke niše, dimenzija i

↑ Sa skupa Svetišta dalmatinskih katedrala:
Goran Nikšić i sudionici u kapeli blaženog Ivana
Trogirskog, snimio Ljubo Gamulin

konstrukcije starijeg stipesa otkrivenog unutar oltara, promjenā u podu, pa do ponovne interpretacije konstrukcije romaničkih naslona korskih sjedala. Uz to, govorilo se i o promjenama nastalim kasnije – tijekom 17. stoljeća, kada je oltar frontalnog tipa transformiran u prostorni, omogućujući korištenje prostora ispred i uokolo njega, te od sredine 18. stoljeća do danas. Splitske korske klupe bile su tema i sljedećeg predavanja u kojem je Jurica Matijević analizirao način njihova komponiranja. Unatoč ljepoti, raznolikosti i umješnosti obrade gotovo svih površina – koja uključuje rezbarenje, tokarenje, intarziju, ugradnju metalnih aplikacija, punciranje i profiliranje – ova umjetnina ne bi imala istu vrijednost da nema jasno strukturiranu kompoziciju. Provedena analiza otkrila je temeljnu mjeru korištenu za osnovnu kompoziciju glavnih elemenata konstrukcije i ukrasa naslona, na koju se slobodni, spontani pristup kojim je majstor

iskazao vlastiti umjetnički ukus lako mogao nadovezati. Jutarnja izlaganja završila su referatom o važnosti poznavanja liturgije za očitavanje korskog prostora. Joško Belamarić je – uz objašnjenja prisutnosti laika i funkcije korskih pregrada – iskoristio priliku da povede razgovor o i danas nepoznatoj drvenoj crkvi odnosno sasvim drugačijem nekadašnjem izgledu splitske katedrale u kojoj su u cijeloj visini na drvenim galerijama bili smješteni knez, zbor, orgulje i puk.

U popodnevnoj sesiji Pavuša Vežić vrlo je detaljno objasnio slijedi zbivanja u transformacijama prezbiterija katedrale u Zadru, s naglaskom na obred i korištenje prostora. Zanimljivost Svete Stošije počiva u tome što je ta romanička bazilika podignuta na matrici ranokršćanske katedrale, čime su određene i mjere prezbiterija. Slijedom pregradnji i izmjena izgleda tog prostora mijenjala se i komunikacija između pojedinih dijelova katedrale, a sve ustvari iz razloga funkcionalnih,

↑ Sa skupa *Svetišta dalmatinskih katedrala*: predavanje P. Vežića, snimio Ljubo Gamulin

odnosno u ovom slučaju, liturgijskih promjena. Da se mijenjanje arhitektonskih oblika i opreme zbiva upravo uslijed promjena u funkciji i liturgiji općepoznat je fenomen, koji prilikom donošenja sudova o vrijednostima, kao i u prepoznavanju stilskih odlika spomenika nažalost često iznova bude zaboravljen. Poslije izlaganja o svetištu zadarske katedrale, Silvija Banić govorila je o obnovi nekih njezinih dijelova s početka 20. stoljeća, i to temeljem iščitavanja grupe vrlo dobro sačuvanih arhivskih dokumenata, nacрта, crteža i fotografija. Na gotovo se može reći “sherlockovski” način obrađena je različita građa koja se sastoji od više spisa (mišljenja, troškovnika, dopisa, zapisnika sa sastanka, molbi), te je njihovom analizom dâna jasna slika dosad nepoznatog tijeka obnove zadarskog ciborija. O konzerviranju-restauriranju korskih sjedala zadarske katedrale bilo je riječi u izlaganju Ksenije Škarić; osim predavljanja provedenog programa obnove,

izlagačica se kritički osvrnula na različite pristupe unutar restauratorske struke. Posebno naglašavajući nužnost obraćanja pozornosti na oprezno pristupanje i promišljeno odlučivanje, podsjetila je na primjer zadarskih korskih klupa, gdje su radikalni, ne tako davni restauratorski zahvati (provedeni u vremenu od 1969. do 1972.) bili možda opravdani sa stanovišta onodobnih promišljanja, no danas su svakako upitni.

Drugi dan skupa započeo je predavanjem Zoraide Demori Staničić o katedrali sv. Marka u Makarskoj kao jednom od primjera kasnije sagrađenih katedrala u Dalmaciji, a riječi je bilo i o povijesnim zbivanjima koja su prethodila samoj izgradnji te o naknadnim promjenama i preuređenjima. Kao i prvog dana, i drugi su dan jedna od tema bile korske klupe, i to one u svetištu nekadašnje katedrale sv. Marije Velike u Rabu. Barbara Španjol govorila je o njihovoj dataciji, smještaju i mogućoj atribuciji. Ivana Svedružić Šeparović

govorila je o restauratorskom zahvatu kao znanstvenom izvoru, i to na primjeru korskih klupa trogirске katedrale. Srednjevjekovna slika na drvetu nakon uklanjanja s njezina izvornog mjesta na glavnom oltaru tijekom barokne obnove svetišta ugrađena je i iskorištena kao građevni element za učvršćenje sjedala korskih klupa. Detaljno je predstavljen cijeli proces istraživanja ovog umjetničkog djela i izneseni su podaci o tehnologiji, slikarskoj tehnici i materijalima. Zanimljivo je da je upravo ta vrlo vrijedna slika bila poticajem za organizaciju ovog skupa.¹ Iz prvotne zamisli o nizu predavanja posvećenih samo provedenim istraživanjima na toj umjetnini, došlo je do ideje o organizaciji skupa na kojem bi se razmotrile teme sa šireg područja istraživanja i obnove svetišta dalmatinskih

¹ Sliku su 2009. godine otkrili prof. arh. Jacek Lenda, dr. sc. Joško Belamarić i dr. sc. Ivan Matejčić i pretpostavlja se da je izvorno stajala na glavnom oltaru. Tijekom barokne obnove svetišta ugrađena je u korske klupe trogirске katedrale. S obzirom da tako vrijedna i stara umjetnina nije nikada bila podvrgnuta nekoj vrsti restauratorskog postupka uslijedila su opsežna istraživanja tehnoloških detalja koja su izveli prof. Erwin Emmerling i prof. Christine Thieme sa studija restauriranja Tehničkog fakulteta u Münchenu (Technische Universität, Lehrstuhl für Restaurierung, Kunsttechnologie und Konservierungswissenschaft) u suradnji s domaćim restauratorima Brankom Pavazzom i Žanom Matulić Bilač iz Hrvatskog restauratorskog zavoda uz nadzor tadašnjeg pročelnika Konzervatorskog odjela u Splitu Joška Belamarića. Izvor: <http://www.iic-hrvatskagrupa.hr/svetistaizvjese.html>. Tekst članka sastavile Jelena Čurić, Ines Kobas i Ksenija Škarić.

katedrala. Tako je stvoren podij za razmjenu iskustava i znanja, s jasnom željom umrežavanja različitih spoznaja proizašlih iz različitih pristupa istraživanju kulturne baštine, a dijalogu su pridonijeli svi sudionici i izlagači povijesno-umjetničke, arhitektonske i konzervatorsko-restauratorske struke čija su se istraživanja međusobno povezivala i nadopunjavala. Sva su predavanja u cjelini pokazala da je mnogovrsnost i mnogobrojnost pristupa – od arhivskih istraživanja, poznavanja povijesti restauriranja, povijesno-umjetničkih studija, analize prostora pa sve do konzervatorskog iskustva – u svakodnevnom radu ne samo prisutna, već i nužna, a to se potvrdilo i pri organiziranom obilasku svetišta splitske i trogirске katedrale.

Izostalo je nažalost najavljeno predavanje o šibenskoj katedrali, i to jednog od njezinih najboljih poznavatelja Predraga Markovića. Osim što je taj spomenik svakako trebao biti predstavljen na skupu s ovakvom tematikom, izostanak izlaganja predstavlja štetu osobito s obzirom na činjenicu da se, iako se o “šibenskoj ljepotici puno zna”, i dalje na njoj izvode zahvati upitne kvalitete i odabranog pristupa i metoda restauracije, primjerice, pri nedavnoj obnovi zapadnog portala i njemu pripadajućih kamenih skulptura. Budući da su danas u tijeku istraživanja i obnova svetišta, a trebala bi uslijediti i obnova drugih dijelova unutrašnjosti katedrale, te s obzirom na njezin značaj ne samo za hrvatsku već i svjetsku baštinu, nužno je da se primjene sva moguća saznanja dobivena interdisciplinarnim timskim radom širokog spektra stručnjaka. ✕